

Symposium 9 september 2013 “Mythes over voedsel en landbouw”

Paul Geurts heet de ongeveer 30 aanwezigen welkom en stelt de gasten voor: Helma Lodders (lid Tweede Kamer voor de VVD), Jacques van Nederpelt (lid ABC en auteur van het boek “Acht mythes over voedsel en landbouw”), Geert Kroes (Melkveehouder en lid van het bestuur van de Nederlandse Melkveehoudersvakbond – NMV), Keimpe van der Heijden (ex-akkerbouwer, Nederlandse Akkerbouwvakbond – NAV), Johan Vullings (scharrelvarkenshouder en lid Werkgroep Land- en Tuinbouw Noord-Limburg). De organisatie van de avond is in handen van de Werkgroep Land- en Tuinbouw en Platform Aarde, Boer, Consument (ABC).

Het programma luidt als volgt:

- Inleiding door Jacques van Nederpelt
- Reactie van de vier andere gasten
- Pauze
- Forumdiscussie/vragen uit de zaal
-

Inleiding door drs. Jacques van Nederpelt

Ik ga hier niet alle 8 mythes uit mijn boekje met u doornemen. Daar heb ik de tijd niet voor. Mijn verhaal van vanavond is een overkoepelend verhaal. Een verhaal waarin feitelijk alle lijnen van mijn boekje samenkomen. De essentie van dat betoog, daar wil ik het met u over hebben. Ik wil duidelijk maken waarom de gangbare theorieën over open markten en vrijhandel op wereldschaal niet opgaan voor de voedsellandbouw. Landbouw en vrije markt passen niet bij elkaar. Wat is er aan de hand? Pas geleden. Schreeuwende krantenkoppen:

Dia 2.

NEDERLANDSE LANDBOUWEXPORT BOVEN DE 80 MILJARD!

Een geweldige prestatie van onze boeren, zo sprak Staatssecretaris Sharon Dijksma, plichtsgetrouw. Zijn het de boeren die exporteren? Voor 80 miljard? Dat zouden ze wel willen. Het totale gezamenlijke bruto boereninkomen zit in de buurt van 10 miljard. In die export zitten n.l. koffie en chocola, margarine en biefstuk. Daar zitten zelfs bananen in op weg van Columbia naar Düsseldorf. En veevoer van de Rotterdamse haven naar het Europese achterland. Laten we wel wezen. In die export van 80 miljard hebben onze 65.000 boeren en tuinders maar een piepklein aandeel. Het grote geld gaat naar de voedselverwerkende industrie en de distributie (retail).

Als het om de landbouw gaat wordt er veel onzin verkondigd. Mijn boekje “Acht mythes” is ontstaan uit mijn verbazing over de vele misvattingen die het landbouwdebat kleuren. De ergste en meest wezenlijke is die van het heilige geloof in de zegeningen van de vrije markt. Zoals u weet, is geloof tegengesteld aan wetenschap, aan objectieve, meetbare kennis. Landbouwbeleid gebaseerd op een geloof? Dat kan niet goed gaan. En het gaat niet goed. Ik maak mij grote zorgen over de toekomst van het boerenbedrijf. Al 20 jaar.

Citaat uit het boek “ACHT MYTHEN”

Ik ben somber over de toekomst van de landbouw. De vrije markt voert de landbouw naar de ondergang. Maar toch dendert de trein voort. Onze boeren en tuinders wordt verteld dat ze voor de export moeten gaan. Dat ze hun producten op de internationale markten moeten afzetten. Ik stel: Onze boeren en tuinders hebben daar niets te zoeken. Althans niet buiten de EU. Op de wereldmarkt maken de voedingsmiddelengiganten de dienst uit. Daar zijn de prijzen zeer laag en kunnen onze boeren niet concurreren. Als dat wel zo was hadden ze geen ondersteuning nodig. Agrarische ondernemers kunnen een prima boterham verdienen. Maar dan wel binnen beschermde markten. Ook de consument wordt daar beter van: betere voedselveiligheid, grotere voedselzekerheid.

Dia 3

Wie ben ik?

- Mijn opa was boer, een hele kleine. Hij teelde vlas, zijn specialiteit, en ook bieten en aardappelen. Ook had hij wat melkkoeien, kippen en een geit.
- Als kind was ik graag op de boerderij. Nooit vergeet ik de dag dat we uit rijden gingen met de sjees, met zijn paard ervoor.
- Mijn belangstelling voor het boerenleven is niet meer overgegaan. Na de middelbare school koos ik voor de hogere landbouwschool, De tropische landbouwschool in Deventer. Want ik wilde ook iets van de wereld zien. Dat had ik dan weer van mijn vader.
- Later deed ik er nog een studie geografie van ontwikkelingslanden bovenop. Dat kon toen nog, zij het met een forse studieschuld.
- Zo kwam ik op het platteland in Liberia, Ivoorkust en Kameroen terecht als onderzoeker en ontwikkelingswerker.
- Terug in Nederland vond ik werk in het hoger onderwijs en ging ik publiceren, vooral over ontwikkelingslanden.

Dia 4.

Waar sta ik in het landbouwdebat?

Op de landbouwschool hadden wij het vak Landbouweconomie. Onze docent was Matthieu Cremers, een beminnelijke Limburger. Van hem heb ik een wijze les geleerd:

“IN DE LANDBOUW ONTBREKEN DE VOORWAARDEN VOOR VRIJE HANDEL”. Hij had daarvoor 2 goede argumenten:

1. Het speelveld voor boeren in de wereld is zeer ongelijk.
  - De productieomstandigheden (klimaat, bodem) verschillen hemelsbreed.
  - Hierdoor zijn er grote onderlinge verschillen in productiekosten.
  - Tussen landen verschilt ook nog de wet- en regelgeving.
  - Eerlijke/gelijkwaardige concurrentie tussen boeren is niet te verwachten; zeker niet op intercontinentale schaal.
2. Er bestaat in de landbouw een structurele neiging tot overschotproductie
  - Gevolg is sterke prijsbewegingen en gemiddeld lage prijzen.
  - Er ontstaat niet vanzelf evenwicht tussen vraag en aanbod.
  - De landbouw kent nu eenmaal zeer veel, relatief kleine, producenten die allemaal hun eigen afwegingen maken.
  - Verder is het op de boerderij lastig om de productie te plannen.
  - Onderlinge afstemming van de productie is dan ook onuitvoerbaar en een taak van de overheid.

Tot zover mijnheer Cremers

Inmiddels is er bijna een halve eeuw verstreken en is er nog een tweede les te leren:

Dia 5

LANDBOUWMARKTEN ZIJN STERK GEMONOPOLISEERD

- Op de landbouwmarkten maakt een klein aantal ‘global players’ de dienst uit. (o.a. Nestlé, Monsanto, Unilever, Sara Lee, Tate and Lyle, Cargill)
- Het gaat hier om voedselverwerkende industrieën en supermarktketens met wereldwijd vertakte netwerken en een omzet van tieltallen miljarden dollars
- Zij hebben belang bij open grenzen, vrije wereldhandel, want zo kunnen zij de wereld afspeuren naar grondstoffen tegen de laagst mogelijke prijs.
- Als uiterst kleine marktpartij staan boeren tegenover deze giganten.

- Zij hebben een zwakke onderhandelingspositie, ook omdat zij hun producten niet lang vast kunnen houden.
- Zij worden tegen elkaar uitgespeeld en hebben geen andere keus dan te verkopen, bij welke prijs ook.
- De laagste prijs in de wereld wordt hierdoor leidend,

In een van de voedseldebatten vorig jaar in de Rode Hoed A'dam was een van de sprekers een bestuurslid van FrieslandCampina. Hij vertelde trots dat zijn bedrijf overal in de wereld zijn melk vandaan haalt, tot uit Nieuw Zeeland toe. Tegelijk hield hij vol dat de aangesloten boeren in Nederland en Duitsland een prima prijs voor hun melk kregen. Geloof u het? FrieslandCampina heeft een winst oogmerk. Zij heeft belang bij goedkope grondstoffen en koopt die in waar de prijzen laag zijn. Dat is in het belang van FrieslandCampina, niet van de boeren

Dia 6.

WELKE LESSEN ZIJN HIERUIT TE TREKKEN?

BOEREN ZIJN NIET GEHOLPEN MET DE VRIJE MARKT, WANT:

- HET SPEELVELD IN DE WERELD IS ZEER ONGELIJK
- ER IS HET PROBLEEM VAN OVERSCHOTPRODUCTIE
- DE WERELDMARKT IS ER EEN VAN ZEER GRETIGE AANBIEDERS, NAMELIJK MILJOENEN BOEREN, TEGENOVER SLECHTS ENKELE VRAGERS.
- GEVOLG IS STERK SCHOMMELENDE EN GEMIDDELD EXTREEM LAGE PRIJZEN

Ik kan deze lessen goed onthouden omdat ik steeds weer zie hoe goed deze theorie spoort met de praktijk. In de jaren '70 b.v. hadden we erg te doen met die arme koffieboeren in Afrika die geen loon naar werk kregen. Zij waren voor hun afzet afhankelijk van een paar multinationals. De macht van die concerns moest gebroken worden. Eerlijke handel, zo was het parool. De Wereldwinkels brachten dat in praktijk, en doen dat nog. Pas jaren later drong het tot me door dat die koffieboeren miljoenen collega's hadden, ook in de rijke landen. Collega's die weliswaar gecompenseerd werden en worden voor de lage landbouwprijzen. Dat wel.

Dia 7.

WAAR LIGGEN DE OPLOSSINGEN?

Boeren, overal ter wereld, zijn gebaat bij nationale of supranationale markten. Welke maatregelen zijn nodig?

1. De overheid zorgt voor een min of meer gelijk en dus eerlijk speelveld. De gemiddelde productiekosten gelden hier als maatstaf.
2. Overschotproductie wordt vermeden door productieplafonds in te stellen. Door quoteringen en braaklegging wordt prijsval voor essentiële landbouwproducten tegengegaan.
3. Boeren dienen de ruimte te krijgen om hun marktmacht te vergroten tegenover de grote afzetketens. Zij zouden aan- en verkoopcoöperaties moeten opzetten die het boerenbelang dienen. Eerlijker prijzen stellen hen in staat een kostendekkend inkomen te verdienen zonder subsidies.
4. Verder dient elke overheid haar binnenlandse markt voor essentiële voedselproducten d.m.v. variabele invoerheffingen en quoteringen te beschermen tegen goedkope importen.
5. Ook verbindt zij zich om de export van voedselproducten aan banden te leggen. Dit om buitenlandse voedselmarkten niet te schaden.
6. En dit alles volgens internationale handelsafspraken.

Dia 8

VOEDSEL SOEVEERINTEIT ALS OPLOSSING

- Niet globalisering maar regionalisering, niet export maar het voeden van de eigen bevolking moet het vertrekpunt zijn van welk landbouwbeleid ook.
- Wij hanteren bij ABC het principe van voedselsoevereiniteit: Hierbij zijn producenten en consumenten autonoom wat betreft hun voedsel en wordt hun marktpositie niet langer ondergraven door 'hogere machten'.
- Laat iedereen, ieder land of blok van landen, zoveel mogelijk zijn eigen voedselproducten telen. Dan hebben boer en consument weer zeggenschap over de eigen voedselproductie.
- De boer ontvangt een marktconforme, kostendekkende prijs en is niet langer afhankelijk van subsidies.
- De consument krijgt zo meer voedselzekerheid en meer voedselveiligheid.

Helma Lodders, VVD Tweede Kamerlid sinds 2010 en beleidsmedewerker Ingrid Janssen geven hun visie.

Paul Geurts stelt Helma Lodders voor. Zij zit sinds 17 juni 2010 in de Tweede Kamer voor de VVD en daarvoor werkte ze achtereenvolgens in de zorg en de financiële dienstverlening. Zij heeft de portefeuilles pensioenen en landbouw. Ze komt uit Flevoland, gemeente Zeewolde. Haar motivatie als kamerlid is: "Nederland moet sterker uit de crisis komen, door ruimte te geven aan de ondernemers". Geurts legt haar de vraag voor: Jacques van Nederpelt heeft juist gemeld dat de helft van de boeren zijn verdwenen. Hoe gaat u de andere helft behouden?

Helma Lodders vertelt dat haar vader vanaf 1970 een gemengd bedrijf had in Flevoland. Haar man heeft een melkveebedrijf. Daarmee is de band van haar met de landbouw gelegd. Lodders is van mening dat de landbouwsector (en wat via havens binnenkomt) verder geïntensiveerd moet worden: dat is efficiënt, hoog productief en innovatief. Want we gaan van 7 naar 9 miljard mensen. Wij hebben het meest duurzame landbouwsysteem in Nederland. Bijvoorbeeld: als we hier 1 ha grond omploegen staat dat gelijk aan 2 ha, die nodig is in Oost Europa. Voor 1 Nederlandse zeug zijn elders 2 zeugen nodig. De Oxford Universiteit zegt: De Nederlandse landbouw is goed en heeft veel kennis en expertise. Er wordt te veel kritiek op gegeven. Zij pleit er dan ook voor meer ruimte voor intensieve landbouw te laten, die kan ons door de economische crisis halen. Dat geldt, wat betreft de VVD, ook voor kleinschalige bedrijven, de stadslandbouw en de boeren die het 'niche' in de markt zien. Wat de opmerking van Van Nederpelt betreft inzake het ongelijke speelveld stelt Lodders dat er een gelijk speelveld is: de Europese regels. Goedkope import mag. Import van soja-'schroot' mag. Voor haar geldt dan ook: kies de productiewijze die bij je past. Lodders zegt te praten met oud en jong, zoals het Nederlands Agrarisch Jongerencontact, de toekomst. Die zeggen eensluidend: graag minder regels. Er zijn inderdaad minder boeren, maar er is meer schaalvergroting.

Geert Kroes, melkveehouder en bestuurslid van de Nederlandse Melkvee Houders Vakbond (NMV) en vicevoorzitter NMV 'Rijk van Nijmegen' en lid van Platform ABC.

Paul Geurts wijst er op dat CBS-cijfers zeggen dat het goed gaat met de melkveehouderij. Hoge melkprijzen en redelijke voerprijzen. Babymelk voor China, yoghurt drankjes en kaas zijn de grote trekkers, zegt het CBS. Waarom zou je het systeem dan veranderen, vraagt Geurts zich af. Kroes stelt dat alle kosten die achter de melk zitten, meegenomen worden in de prijs, dan zou de prijs nog hoger moeten zijn. Tot een paar jaar terug teerde iedereen in. Nu met de yoghurt drankjes, de babymelk (poeder), de kaas, gaat het goed... Niet met de melkveehouders. De vaste kosten kun je uitsmeren en betere machines kun je kopen als je

groeit. Maar de vraag is: kun je je product kwijt? Nu gaan miljoenen mensen dood door honger en dat blijft. Wij moeten niet deze mensen voeden, stelt Kroes, ze moeten zichzelf voeden! Hij geeft als voorbeeld de aspergeteelt in de Sahara, waarvoor water uit een diepe bron moet worden gehaald en de asperges worden hier naar toe gevlogen. Dat vindt Kroes idioot! De consequentie is volgens hem: de Nederlandse boeren moeten ook voor die dumprijks leveren. Volgens hem moeten we aanbodgestuurd werken en een prijs die reëel is. Na de crisis in de jaren dertig had de boer de prijs in de hand. Toen kwamen de winkelformules, de retailers, de Multinationals... In England zag je eerst ook groei per veebedrijf, maar toen gingen ze omvallen. Hetzelfde zie je nu in Denemarken. Uitbreiding en intensivering hier in Nederland is symptoom bestrijding.

Keimpe van der Heijden, ex-akkerbouwer in Oostelijk Flevoland en bestuurslid van de Nederlands Akkerbouw Vakbond (NAV).

Keimpe van der Heijden heeft een PowerPointpresentatie mee genomen. Hij geeft aan liever te spreken over het familiebedrijf dan over het gezinsbedrijf (wat de suggestie wekt: alle gezinsleden moeten meewerken). In een familiebedrijf werk je aan de toekomst; je hoopt het bedrijf later aan je kinderen door te kunnen geven. Dus je investeert in duurzaamheid, in een goede bodem, etc. Veel NAV-boeren nemen deel aan het project 'Veldleeuwerik', dat uit de boeren zelf is ontstaan. Daarin worden 10 indicatoren gebruikt voor een goed beheer. Een redelijk inkomen voor de boer is wel een voorwaarde voor duurzaam produceren. Dus er is meer regulering nodig. (De tarweprijs is nu bijna altijd lager dan de kostprijs. Het deel van de prijs van een volkorenbrood (€ 2,15) dat naar de boer gaat is 12 cent. Als dat 22 cent zou zijn had de boer een redelijke prijs. Dan zou het brood een dubbeltje duurder worden. Hiervoor zijn afspraken in de politiek nodig.)

Johan Vullings, scharrelvarkens houder (Livar-vlees) en lid van de werkgroep Land- en Tuinbouw Noord-Limburg.

Paul Geurts vraagt waar Livar voor staat. Johan Vullings geeft aan dat het Livar-varken in 1999 door vijf Limburgse varkensboeren is bedacht. Het Livar-varken heeft altijd in het teken gestaan van een onderscheidende smaak en vleeskwiteit en een vorm van dierhouderij die rekening houdt met het natuurlijke gedrag en leefomgeving van het varken dat zich uit in maximaal dierenwelzijn. De combinatie van granen, bijzondere rassen en het scharrelen in een weelde van ruimte maakt Livar-vlees tot een uniek product. De varkens van Livar doen zeer zeker niet onder voor de beste scharrelvarkens uit Spanje of Italië. Livar-vlees is ambachtelijk, eerlijk en lekker! Restaurants vonden de kwaliteit van de gewone varkens te slecht. Toen is Livar Engelse rassen gaan kruisen. Nu heeft iedere Horecaondernemer Livar-vlees en de betere slagerijen ook. Het is 100% zonder antibiotica. Het bedrijf van Johan Vullings is MRSA-vrij. Stro in de stallen en meer ruimte zorgt ook voor een beter dierenwelzijn.

De volgende vraag van Geurts betreft de omvang van het bedrijf en de inkomenspositie van Vullings. Hij houdt 500 varkens, waarmee een ½ inkomen verdient kan worden en daarnaast heeft hij een ½ baan bij een baas er bij. Ook zijn vrouw werkt, in de verpleging.

Hoe kijkt Vullings tegen de "vrije markt. Hij stelt dat de overheid meer moet sturen op die vrije markt. Bijvoorbeeld een quotum vast stellen en indien nodig grond braak laten liggen (heeft men in Canada al 10-tallen jaren gedaan). Dan zijn vraag en aanbod meer in evenwicht en blijft de prijs beter.

In hoeverre merk je iets van het Europese landbouwbeleid? Vullings geeft aan dat "zijn" markt zich voor 100% in Nederland bevindt en de verkoop is goed. Zou Livar meer gaan produceren, dan geeft dat een slechtere markt.

Pauze

Vragen vanuit de zaal en antwoorden door het forum.

Toon van Rens heeft een legkippenbedrijf. Hij vraagt zich af of het niet beter is dat de vrije markt sturend is in plaats van de politiek? Vanuit het forum wordt geantwoord dat 27 van de 28 landen vanuit Brussel nu het landbouwbeleid sturen. Er zijn voorbeelden waar het mis liep. Voor Kameroen stelde de Wereldbank: “zet je grenzen open voor de rijst”. Maar de markt stortte in omdat vanuit andere landen rijst gedumpt werd in Kameroen. Realiseer dus een eerlijke prijs, stelt Keimpe van der Heijde, dat kan soms met braak liggen, soms met quota. Te veel produceren leidt tot het instorten van de markt.

Vraag: Moet er niet meer groei komen om meer mensen te kunnen voeden? Mevrouw Lodders van de VVD zegt: “produceer meer, want we moeten de wereld voeden”. Anderen stellen: eieren hebben nooit een quotum gekend, maar momenteel zien we toch een overschot en wordt veel vernietigt. En met betrekking tot mest wordt wel een quotum bepaald. Wat die mest betreft: het afzetkanaal moet goed zijn en de verwerking moet tegen een kostendeckende prijs.

Vraag: Kan gesteld worden dat binnen het landbouwbeleid in Europa sprake is van een gelijk speelveld? Vanuit de politiek wordt gesteld dat er meer dierenwelzijn moet komen, minder antibiotica moet worden gebruikt en ook het mestbeleid levert de boer kosten op. Leggen wij niet te veel eisen op bijvoorbeeld de legbatterijen? Die verhuizen als gevolg daarvan naar elders o.a. Oekraïne. Daar wordt tegenover gesteld dat aan producten van buiten Europa ook gelijke eisen zouden moeten worden gesteld. Vanuit de zaal wordt (door Wiek Lenssen, filmmaker, die een documentaire gemaakt heeft over de gevolgen van de sojateelt in Brazilië voor indianen en kleine boeren aldaar) gesteld dat ook zou moeten gelden voor soja. Geconstateerd wordt dat de supermarkten feitelijk er voor zorgen dat de boeren geen zeggenschap hebben over de prijs en daardoor geen eerlijke prijs krijgen. Omdat de boeren geen tegenmacht mogen vormen (vanuit vrije markt gedachte). Een uitzondering – zo wordt gesteld – is bijvoorbeeld Friesland Campina. Dat heeft wel 80% van de markt en kan daarmee tegenwicht bieden tegen die supermarkten. En extra inspanning van de boeren moet extra opleveren. Door een van de aanwezigen wordt voorgesteld: spreek af om samen minder te produceren, dus stuur op volumes (bijvoorbeeld 5% minder aardappelen). Dit vanuit de idee dat als de landbouw te veel produceert de prijs omlaag gaat. En bij te weinig produceren gaat de prijs omhoog.

Vraag Vanuit de zaal wordt aan Helma Lodders gevraagd hoeveel monden we gaan voeden? Helma Lodders wijst op de grote groei van de bevolking in China en Azië. Dat biedt kansen. Gewezen wordt op de niet grondgebonden landbouw door de Intensieve veehouderij. De grond voor die IV ligt bijvoorbeeld in Brazilië.

Lodders antwoordt dat de soja hier feitelijk een afvalproduct is, sojaschroot. Soja is 5% olie, verder veel schroot. Feitelijk een bijproduct.

Johan Vullings stelt daar tegenover dat voorheen bonen (eiwitten) in Europa geteeld werd. In 1984 kende Nederland nog de teelt van erwten, lupinen etc. Maar de eiwitteelt is uit Europa weg gesaneerd. Nu komt de soja (genetisch gemanipuleerd en veel spuitmiddelen vanuit vliegtuigjes) tegen een lage prijs binnen. Door die soja wordt het regenwoud aangetast, dat is niet duurzaam. Hij pleit er dan ook voor om in Europa eiwitproducten te telen. Stuur meer met de “Sterren” van de Dierenbescherming. Vanuit de zaal wordt aangevuld dat het nu hetzelfde gaat in Mozambique als in Brazilië, waar de kleine boertjes uit de cerrado worden verdreven. Ook hij pleit er voor: schakel hier geleidelijk om en stuur het volume.

Ook wordt gesteld: de bodemvruchtbaarheid is hier al laag. Er moet meer geteeld worden in een kringloop, gebruik makend van bemesting en mestverwerking om het in de hand te houden. Nu worden te veel van achter het bureau regels opgesteld, zoals bv. de regels, waarin de precieze datums van het uitrijden van mest. Maar je moet nu eenmaal rekening houden met het seizoen, het weer enzovoorts. Johan Vullings stelt dat we hier te veel produceren door de geweldige techniek. Daar kan de 3^e wereld niet tegenop.

Geert Kroes stelt dat een gezinsbedrijf/familiebedrijf er een boterham aan moet kunnen verdienen en zijn bedrijf door moet kunnen geven aan een opvolger en bv. een medewerker er bij hebben.

Paul Geurts legt aan het forum de vraag voor: Staatssecretaris Dijkma wil dat de Europese Commissie komt met een visie op de toekomst van het gezinsbedrijf. Wat moet Dijkma vertellen aan de Europese Commissie?

Geert Kroes stelt: er moet rendement uitkomen, en dat impliceert dus sturing van volume. Helma Ladders wijst er op dat het begrip familiebedrijf/gezinsbedrijf niet gedefinieerd is. Is een bedrijf van twee zonen (met 2 gezinnen) een gezinsbedrijf? Dus Sharon Dijkma moet eerst aangeven welke definitie ze wil hanteren. Meer in het algemeen stelt Ladders: ze moeten ruimte krijgen, d.w.z. minder regels en meer flexibiliteit.

Keimpe van der Heijde: nu moet het gezin meewerken want het inkomen is vaak schraal. Bedrijven worden haast gedwongen om te groeien met als gevolg dat het huidige bedrijf moeilijk over te dragen is op de volgende generatie, het is vaak te groot om over te dragen. Denk bijvoorbeeld aan de kosten per ha grond o.a. in Gelderland.

Jacques van Nederpelt brengt naar voren dat het traditionele (gezins)bedrijf tot nu toe de wereld gevoed heeft. Nu is er sprake van te hoge productie kosten, te lage opbrengst en ondertussen doen de grote investeerders aan 'landgrabbing'. Hij wijst op Kameroen, waar maar 3% van het grondbezit een prijs heeft, de rest is 'grabbing'. Aan Dijkma adviseert hij naar voren te brengen dat, het familiebedrijf geweldige kennis. En doe wat aan de overproductie.

Vanuit de zaal stelt Riky Schut: elke dag stoppen er 7 bedrijven, ook grote. De nu aangekondigde prijsverlaging van de supermarkten gaat weer ten koste van de boeren! We hebben te maken met een gemonopoliseerde markt, de boer krijgt nu minder voor zijn aardappelen. En wat doet Ladders voor de boeren die moeten stoppen, de sociale kant? Wij agrariërs zijn te slecht gebundeld en geven de retailers de macht. Zij pleit ook voor veranderen, maar dan geleidelijk. Er moet ook ruimte blijven voor kleinere bedrijven. Dat betekent: eerlijker delen. Niet: grote hoeveelheden grond opkopen, dan goedkoop veel produceren en in een ander land dumpen. Dat is de markt kapot maken.